ՀԱՅԱՌԻ ՁԿՆՈՐՍԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ ՍԵՎԱՆՈՒՄ

А. М. Вартанян. Работа рыботдела Армenторга на Севанском озере

A. M. Vartanian. Die Arbeiten der Fischereiteilung Armentorgs am Sevan-See in Armenien

Վորպեսզի ընթերցողը կարողանա ճիշտ պատկեր կազմել ՀԱՅԱՌԻ Ձկնորսական բաժնի աշխատանքների մասին, անհրաժեշտ եմ համարում ամփոփված ձևով նկարագրել ՍԵՎԱՆԱ լճի նախկին շահագործման ձևերը:

Մինչև Հայաստանի խորհրդայնացումը Սևանա լճի ձկնորսությունը շարունակ արվում էր կապալով ըստ ձկնորսարանների: Գավառի խոշոր կուլակներն ու առևտրականները, մի քանի տասնյակ մարդիկ վերցնելով իրենց ձեռքը այդ ձկնորսարանները և ունենալով լայն հնարավորություններ, լճի շահագործումից խոշոր գումարներ են վաստակել: Բանվորական ուժը Նոր-Բայազեթի գավառում մատակարարել է, այժմս էլ մատակարարում է չափազանց առատ չքավոր գյուղացիությունը: Տարեկան 5—6 հարյուր բանվորներ սոսկալի կերպով շահագործվել են. որոնցից մեկ բանվորն ստացել է 20 կոպ. աշխատավարձ, աշխատելով 10-ից 12 ժամ:

Ձկնորսական գործիքների համար պահանջվող նյութեր յեղել են առատ և աժան, կապալառուները Նոր-Բայազեթ քաղաքում հնարավորություն են ունեցել ընտրել և գնել համապատասխան քանակի և վորակի նյութեր, ամենից շատ գործածվող պենկովի № 12 3 թելը փութը՝ 8—10 ռուբլի: Ձկան ընդհանուր վորսը տարեկան կազմել է մոտավորապես 60.000 փութ (ճիշտ հաշվապահական թվեր չկան), վորից մոտավորապես 60 %-ը վաճառվել են տեղերում՝ լճափերում եղակցիներին և տեղական ազգաբնակչությանը, իսկ 40 %-ը, այսինքն 24.000 փութը արտահանվել են զանազան շուկաներ՝ Յերևան, Լենինական, Թիֆլիս և այլն: Ձկան փոխադրությունը կատարվել է գլխավորապես եշերով:

Ուռկանավարները ընկերակցել են կապալառուին հետևյալ ձևով: Ուռկանի համար անհրաժեշտ նյութերը գնվում էին կապալառուի մոտից և վարկի ձևով տրվում ուռկանավարին, վորը աստիճանաբար ձկան վորսի արդյունքից վճարում էր կապալառուին. կապալառուն վճարում էր իրեն հաշվից լճի կապալավարձը, իսկ բանվորների աշխատավարձը վճարում էր կապալառուի և ուռկանավարի հաշվից հավասար չափով. զուտ օգուտը բաժանվում էր նույնպես հավասար չափով:

Կապալառուները ձկնորսարաններում վոչ մի հարմարություն չէին ստեղծել ձկնորսության համար՝ բնակարաններ, պահեստներ, սառցարաններ և այլն, նրանք ձկնորսական սեզոններին իրենց աշխատանքները կենտրոնացրել էին ձկնորսարանների մոտիկ գյուղերում։

Այդ ժամանակ խիստ տարածված էր ձկան գողությունը. բանվորները ուռկանավարից, ուռկանավարը կապալառուից, կապալառուն ուռկանավարից, իսկ ձուկ փոխադրողները յերկուսից էլ և այլն. վերջին հաշվով ամենից շատ և բոլորից գողանում էր կապալառուն, սեզոն ունենալով իր հավատարիմ ծառայողները, վորոնք այսպես թե այնպես հսկում և պաշտպանում էին տերերի շահերը, իսկ կապալառուները գրսի շուկաները արտահանված ձկան վաճառքի հաշվից հազիվ 50%-ն էին ցույց տալիս ուռկանավարներին, վորովհետև արտահանումը և վաճառքը կատարվում էր միայն վերջինների կողմից, առանց ուռկանավարների վերահսկողության։

Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո Գարմոզկոմատը լճի ձկնորսությունը վերցնում է իր ձեռքը, յերկրի անտեսության քայքայման շրջանում ինվենտարի և ձկնորսական գործիքների բացակայության պատճառով Գարմոզկոմատը հնարավորություն չի ունենում ձկնորսական գործը ավմակերպել և լճից վերցնել այն արդյունքը, վոր հնարավոր էր։ Այն ժամանակ, յերբ ամբողջ յերկիրը սովի մեջ էր և Սևանա լճի ձկնամթերքները կարող էին բավական խոշոր դեր խաղալ սովի դեմ պայքարելու գործում, Գարմոզկոմատը ուղարկել էր Յերևան 1921-22 թվին ընդամենը 5,000 փութ ձուկ։

1923 թ. լճի շահագործումը կապալով տրվում է Թիֆլիսի քաղաքացի ձկնավաճառ Խ. Հասեփովին, վորը ընկերակից դարձնելով իրեն Նոր-Բայազեթ քաղաքի կապալառուներ՝ Աբեմշատյաններին ու Սողոյաններին, կազմելով «Սևան» անունով ընկերություն սկսում է լճի շահագործումը, սակայն նա հաջողություն չի ունենում, վնասվում է. չի կարողանում կատարել այն պարտականությունները, վոր հանձն էր առել Հողժողկոմատի հետ կնքված պայմանագրով։ Այդպիսով «ՍԵՎԱՆ» ընկերությունը կազմալուծվում է, և 1924 թ սեպտեմբերին Սևանա լճի ձկնորսությունը հանձնվում է ՀԱՅԱՌ-ին, վորը կազմակերպում է Նոր-Բայազեթ քաղաքում ձկնորսական բաժին և սկսում աշխատանքը։

Առաջին տարին Ձկնորսական բաժինը աշխատում է չափազանց ծանր պայմաններում, ամեն քայլափոխում հանդիպելով խոչնդոտների։ Իմպերիալիստական և հետո քաղաքացիական պատերազմների ընթացքում ձկնորսական գործիքների անհրաժեշտ նյութերը սղացել էին, յեղած գործիքները մաշվել և անպետքացել։ Ձկնորսական բաժինը ստիպված էր գավառի նախկին կապալառուների ու ուռկանավարների մոտ յեղած հին մաշված ուռկանները գնել։ Նրան հաջողվում է Բաքվից ստանալ 50 փութ կանեփի թել. այդպիսով վերանորոգում ու գործի յե դրվում աշնան ձկնորսական սեզոնին ընդամենը 6 ուռկան, վորը նախապատերազմյան շրջանում գործող ուռկանների 14%-ն էր կազմում միայն։ Ձկնորսական

բաժնին անհրաժեշտ էր վերացնել աշխատավորների միջից այն հոգեբանությունը ու վերաբերմունքը դեպի գործը, որ նրանց ժառանգություն էր մնացել անցյալից (դողություն, սաբոտաժ և այլն)։ Որպես Պետական արդյունաբերական ձեռնարկություն Ձուկ բաժինը պետք է ստեղծեր աշխատավորների համապատասխան որակյալ կադր։ Նրան անհրաժեշտ էր խոշոր ձկնորսարաններում ունենալ անհրաժեշտ բնակարաններ, պահեստներ ու տնտեսական այլ շենքեր, պետք էր կազմակերպել ձկան փոխադրության գործը, ձեռք բերել անհրաժեշտ ինվենտար և այլն։ Թված խնդիրները, որոնք հրամայողական կերպով դրված էին Ձկնորսական բաժնի առաջ, այնքան էլ հեշտ լուծելի խնդիրներ չէին, ի նկատի ունենալով այն չնչին միջոցները, որ դրված էր նրա տրամադրության տակ — ձուկ բաժնի ամբողջ դրամագլուխը 1924 25 թվին կազմում էր 12.000 ռուբլի։ Ձկնորսական բաժինը բավականին խոշոր բացեր և թերություններ և ունեցել աշխատանքի ընթացքում, որոնք միանգամայն անխուսափելի էին տիրող պայմաններում, սակայն Ձկնորսական բաժինը չկորցնելու իր հավասարակշռությունը, հետեվողական անցավ և համառ աշխատանքներով, հաշվի առնելով անցյալի բացերն ու հաջողությունները, իր հետագա աշխատանքները աստիճանաբար ավելի նորմալ հիմքերի վրա է դնում մինչև 1926 թ. աշնան ձկնորսական սեզոնի սկիզբը։ Ձկնորսական բաժնի ապարատի ստրուկտուրան հետևյալ պատկերն ուներ՝

ա) Ռուկան, որի վրա աշխատում է 18[illegible]—22 թոռքաշող բանվորներ (ըստ թոռի մեծության), ռուկանավար, ռուկանավարի օգնական, ձուկ պարսող, ռուկանի պահակ և գրագիր ընդունող. վերջինը հանդիսանում էր ռուկանի աշխատանքների ղեկավարը և պատասխանատու անձը և անմիջականորեն հաշվետու յեր Ձկնորսական բաժնի առաջ. հետագայում ապարատի ստրուկտուրայի այդ ձևը գտնվեց ոչ նպատակահարմար և վերակազմվեց հետևյալ ձևով։ Լճի խոշոր ձկնորսարաններում կազմակերպվեցին առանձին շրջանային ձկնորսարաններ և յուրաքանչյուր շրջ. ձկնորսարանում աշխատող ռուկանները և աշխատավորները յենթարկվեցին շրջ. ձկնորսարանների վարիչներին, որոնք ղեկավարելով ձկնորսարանի աշխատանքները, պատասխանատու և հաշվետու յեն հանդիսանում Ձկնորսական բաժնի առաջ. ապարատի այդպիսի վերակազմությունը խոշոր դրական արդյունքներ տվեց։

բ) Աշխատանքի վերահսկողությունը և ղեկավարությունը ուժեղացավ, տեղական աշխատավորների ինիցիատիվան բարձրացավ, հնարավորություն ստեղծեց կատարել շատ կրճատում և վերացնել բազմաթիվ և անտեղի գրագրությունները, վերացվեց տեղի ունեցող մանր գեղծարարությունները ու հեշտացրեց հաշվապահական աշխատանքները։

Աստիճանաբար, ձեռք է բերվում և պատրաստվում է անհրաժեշտ ինվենտար և ձկնորսական գործիքներ. ռուկանների համար անհրաժեշտ նյութերի հայթայթման գործը կարգավորվում է յեթե ոչ լրիվ չափով, գոնե պահանջի 80%-ի չափով, չնայած, որ այդ նյութերի պակասը զգացվում է ամբողջ յերկրում և գները չափազանց թանգ են. օրինակ պենկովի № 12/3 թելը, որ նախապատերազմյան շրջանում Նոր-Բայա-

գեթում արժեր 8—10 ռուբլի, այժմ կարելի է ձեռք բերել միայն Մոսկվայում, Աստրախանում կամ Բաքվում փութը 48-ից մինչև 50 ռուբլիով։

Բանվորների և ծառայողների մեջ անհամեմատաբար զարգացել է այն գիտակցությունը ու զգացմունքը, որ անհրաժեշտ է խորհրդային ամեն մի ձեռնարկում՝ աշխատանքների ու գույքի նկատմամբ. այն մասսայական գողությունները, սաբոտաժը և զեղծարարությունները, որոնք տեղի եյին ունենում 1924—25 թ. քչացել են, յեթե հաշվի չառնենք մասնակի և անհատական դեպքեր, վորոնք ընդհանուր բանվորության կողմից ամենախիստ հարվածների յեն հանդիպում։ Բանվորների աշխատավարձը աստիճանաբար բարձրանում է. 1924—25 թ. բանվորի միջին աշխատավարձը կազմում էր ամսական 18 ռ. 16 կոպ., 1925—26 թ.՝ 22 ռ. 34 կոպ. իսկ 1926—27 թ.՝ 28 ռ. 42 կոպ.։ Բոլոր խոշոր ձկնորսարաններում արդեն կառուցված են առաջին անհրաժեշտ շենքերը, Զաղալույում բնակարան, պահեստ և այլ տնտեսական շենքեր, ընդամենը 8 մասից 13.000 ռուբլու։ Բոլաղհրանում բնակարան 4 մասից բաղկացած, Ազիմանում բնակարան, գրասենյակ, պահեստներ, ապխտարան (КОПТИЛЬНЯ), սառցատուն, սառցարան, կամերաներ և զանազան տնտեսական շենքեր, 31 մասից 50.000 ռուբլու, ընդամենը 46 մասից 71.000 ռուբլու։ Նորադուզում կառուցված սառցատունը 28.000 փութ սառույցի տարողությամբ և 3 հատ սառցարան կամերաները տարեկան 20.000 փութ ձուկ սառեցնելու կարողությամբ, հիմնովին բարեփոխվեց մինչև այժմ գոյություն ունեցող ձկան պաշտպանման, պատրաստման գործը, այժմ այդ սառցարանների միջոցով պատրաստված և լճամասերի և գետերի ձկան վորսը, վորտեղ պետական սիստեմով շահագործելը համարվել են վոչ նպատակահարմար և արվում են Ձուկ բաժնի կողմից զանազան ձկնորսների և կապալառուներին։

Հ. Մ. Վարդանյան.

ՁԿԱՆ ԲԵՌՆԱՎՈՐՈՒՄԸ ՆՈՐԱԴՈՒԶՈՒՄ ՀԱՅԱՌԻ ՁԿՆՈՐՍԱՐԱՆՈՒՄ
Погрузка рыбы на промысле Арменторга в Норадузе.